

A ZILAHAI DOKUMENTÁCIÓS (VOLT WESSELÉNYI KOLLÉGIUMI) KÖNYVTÁR MÚLTJA ÉS JELENE

ZAHARIA Etelka

Kölozsvár. Egyetemi Könyvtár

„Ha a magánkönyvtárakat a magyar kultúra érrendszerének neveztük, akkor a főbb iskolák bibliotékáinak szerepét az erdélyi magyar művelődésben a szív munkájához hasonlíthatjuk.” – mondja értekezésében Jakó Zsigmond professzor úr az erdélyi közkönyvtárakról.¹

A reformációval kezdődően Erdélyben a felsőbb iskolák, kollégiumok lettek a magyar művelődési élet központjai. A Szilágyság ősi Alma Matere, a zilahi református, majd később Wesselényi Kollégium a Szilágyság művelődési történetének szerves része. Évszázadokon át létét a vidék áldozatkész lakosságának, európai szintű tudós tanárainak köszönhette, melyhez az egyházi, majd állami támogatás járult.

Témaválasztásunkat igazolja az a tény, hogy egy olyan könyvtár meglétét próbáljuk visszalopni a köztudatba, mely a nagy iskolákénál szerényebb méretű, de gazdag gyűjteményével így is megérte napjainkat és ma is élő bizonyítéka egy vidék kultúraszeretetének, tanújele annak az erőfeszítésnek, melyet az iskolát istápolók a könyvtár megteremtéséért tettek és annak is, hogy mennyi áldozatos és sikertelen próbálkozás után jutott el odáig, hogy könyvészeti szempontból jelentős gyűjteménnyé, ugyanakkor korszerű iskolai könyvtárrá nőjje ki magát.

A könyvtár történetével foglalkozó vagy gyarapodását jelző kimutatások, beszámolók a kollégium évkönyveiben láttak napvilágot Török István, Kincs Gyula, Tatár Géza könyvtárosok tollából.

A könyvtár meglétének legrégebb nyomát a gimnázium *Albama* őrzi, mely szerint 1689-ben „Nemzetes Szűts Bálint Uram ő kegyelme Felesége, Nemzetes Varga Erzsébeth asszony újította meg a Coetus Bibliáját”, vagy hogy „Kürti István Uram, Hajdan Somlyai hasznos Schola Mester adott a zilahi Scholának öt könyveket”.

A 17. századi gyűjteményből semmi sem maradt meg, sőt még az intézmény vezetőségének 18. századi erőfeszítései is kudarcba fulladtak egy alkalmas könyvtárhelyiség hiánya miatt, és mert megfelelő könyvtárost sem sikerült találni. Noha három könyvjegyzék is készült ebben a században, könyv egy sem maradt a kollégium tulajdonában. Kincs Gyula könyvtártörténetéből tudjuk, hogy az első könyvtári katalógus 1713-ban íródott és „Libri Scholae Zilahinae” címen 45 művet sorol fel, mely után 1762-ben már a „periit” megjegyzést fűzte a leltározó, csak 2-3 kapta a „non periit ad Annum 1762”, azaz nem tűnt el 1762-ig. 1767-ben 14 könyvről tud a beszámoló, melyekből 1774-ig három maradt meg. Az előjáróságok szigorú meghagyása ellenére az állapotok odáig fajultak, hogy 1815-ben, amikor Salamon József az iskolához jött professzornak, a zilahi gimnáziumnak egy könyve volt, Pethe Ferenc *Mathesise*, melyet a szerző ajándékozott a könyvtárnak. Ekkor fogalmazta meg Salamon felhívását a vidék papjaihoz és híveihez egy gimnáziumi könyvtár megteremtése érdekében. 1816-ban már számos adomány érkezett: 52 adományozó 362 könyvét jegyezték fel.

1851-től kezdve nagyobb méretű adományokban részesült a könyvtár. Ezek közül kiemelkedik a Salamoné, aki előbb 195 művel, majd végrendeletileg 1871-ben 342 darabbal gyarapította a könyvtár állományát. Csak pár nevet sorolnék fel a későbbi adományozók közül, akik possesszorokként ma is szembeötlenek a zilahi könyvtár régi könyvállományában: Zoványi Imre, Veress György, Magyarósi István, Szikszay Lajos, Török István stb. Külön említendő ebben a sorrendben Gyarmathi Sámuel az összehasonlító magyar nyelvtudomány megteremtője, aki 1800 és 1810 között volt a kollégium tanára és végrendeletileg egész könyvtárát az iskolának adományozta, így ma is e könyvtár tulajdonában van az *Affinitas*² saját kézjegyzésű példánya, mely azt tanúsítja, hogy Gyarmathi tovább szándékozott dolgozni rajta. Úgyszintén itt őrzik a Bethlen Gergelyt külföldi útjára elkísérő Gyarmathi pontos költségvetési kimutatását kéziratban, valamint Gyarmathi egyetlen fennmaradt portróját, egy ismeretlen bécsi festő olajfestményét.

A tekintélyes nagyságra szert tevő könyvtár könyvészeti szempontból egyre értékesebbé vált, ám mint valódi gimnáziumi, iskolai könyvtár, keveset ért. Ezen a helyzeten báró Wesselényi Miklós 1851-ben tett 500 forintos alapítványával kívánt változtatni azzal a rendelkezésével, hogy az évenkénti 5%-os kamatból „a magyar nemzeti irodalomban megjelent vagy megjelenő remekművek szereztessenek meg”. Negyedszázad múltán a subscriptiokor³ a diákok a könyvtár számára egy-egy forintot fizettek, így már csekély mozgó tőkéje lett a könyvtárnak, mely könyvkötésre is költhető volt.

Az iskolai költségvetés 1882-ben a szaktanárok kezébe 20-20 forintot adott a legszükségesebb tudományos munkák beszerzésére és 1890-ben már 480 forintot utalt ki a kortárs tudományos szakirodalomra, folyóiratokra, könyvkötésre. Kincs

Gyula 57 régi magyar nyomtatvány meglétét jelzi az 1893-94. évről szóló évkönyvben, köztük egy unikumot is: Comenius Amos J.: *Janua Lingvae Latinae reserata Aurea* című művének egy gyulafehérvári 1647-ből való kiadását.

A könyvtár legrégebb könyve: M. Vitruvii: *De architectura*. Venetiis A.D. MCCCCXC., melynek már csak borítója és két csizmatalpnyomot őrző lapja beszél valamikori meglétéről és arról, hogy egy bőrdobban kimenekítették a második világháborúban a legértékesebb könyveket s az ott állomásozó katonák épp tűzgyújtásra használták a régi lapokat.

Őrzi a könyvtár annak az önképzőköri jegyzőkönyvnek az eredetijét, mely Ady Endre diákéveinek önképzőköri életéről tudósít, s melyet Kovalovszky Miklós közölt is 1942-ben, ám könyvtárakban is alig lelhetni belőle. Itt van Ady Endre születési bizonyítványa, vagy az első „albumra” vételre méltatott Ady mű, a *Markó királyfi*, Ady kézírásával. Ady Lőrincné végrendeletében vagyónának jelentékeny részét hagyta a zilahi kollégiumra, többek között a fehér levelesládát és Ady személyi tárgyainak egy részét. Mindezek 1955-ben a nagyváradi Ady Emlékmúzeumba kerültek.

A Lehner Ödön tervezte új iskolaépület 1902-ben korszerű könyvtárhelyiséget biztosított a könyvtár állományának, mely 1914-től „Nyilvános Közművelődési Könyvtár”-rá lépett elő. A két világháború között a könyvtár állománya szűkös anyagi viszonyok miatt számottevőleg nem gyarapodott.

A húsz és félezer kötetet számláló könyvtárhoz a második világháború után hozzácsatolták a zilahi kaszinó könyvtárát (kb. 4000 kötet szépirodalom), majd ide került az ifjúsági könyvtár másfélezer kötete is, valamint a 6-7 ezer iskolai évkönyv, melyek együtt alkotják a jelenlegi Zilahi Dokumentációs Könyvtár állományát.

Helytörténettel, művelődéstörténettel foglalkozó kutatók számára kincsesbánya, de a régi könyv szakértője is haszonnal forgathatja a könyvtár köteteit.

Jegyzetek:

1. Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez. Bukarest, Kritérium Könyvkiadó, 1976. p. 298.
2. Affinitas language hungaricae cum linguis fennicae originis nec non Vocabularia dialectorum tartaricum et slavicarum cum hungaria. Göttinga, 1796
3. A VII. gimnáziumi osztályba lépő diákok aláírják az iskola Albumát és kötelezik magukat az iskolai törvények megtartására.